

Urszula Gajewska

ORCID 0000-0002-0940-690X

Uniwersytet Rzeszowski

FORMUŁY METATEKSTOWE PODKREŚLAJĄCE PRZEBIEG ARGUMENTACJI W ENCYKLIKACH JANA PAWŁA II

Encykliki stanowią jedną z form działalności doktrynalnej papieża (najbardziej uroczystą w nauczaniu zwyczajnym), są przejawem i efektem sprawowania najwyższej, bo przysługującej jedynie następcom Chrystusa, władzy nauczycielskiej nad Kościołem.

Zdefiniowanie encykliki nastręcza wielu trudności. Zarówno teologowie, jak i prawnicy zajmujący się tymi papieskimi pismami, pisze ks. L. Bartel [1975: 20], nie podają ich jasnej i wyczerpującej definicji, takiej, która by te oficjalne i uroczyste listy skutecznie i sprawnie wyróżniała spośród innych dokumentów Stolicy Apostolskiej. Dla jednych podstawą wyróżnienia encyklik jest ich skierowanie do wielu kościołów, a nawet do całego świata. Dla innych wyróżnikiem jest forma zewnętrzna. Jeszcze inni uważają, że encykliki wyróżniają się spośród pozostałych dokumentów kościelnych samą treścią wewnętrzną.

Encyklika, obok adhortacji, konstytucji apostolskiej, bulli i listu *motu proprio*, należy do grupy uroczystych aktów Stolicy Apostolskiej, a więc dokumentów zawierających autorytatywne, co nie znaczy „definitywne”, czyli dogmatyczne decyzje, podjęte w sprawach dużej wagi, dotyczące moralności oraz dyscypliny kościelnej. Jako narzędzie przepowiadania i zwyczajnego¹ nauczania papieża służy utrzymaniu w Kościele jedności

¹ Ks. S. Kisiel [2002: 130] pisze: „O tym, że encykliki należą do zwyczajnego nauczania papieża, świadczy sama ich treść i forma zewnętrzna. Wprawdzie nie podają one z reguły orzeczeń dogmatycznych, jak niektóre dokumenty soborowe, ale odznaczają się nieomyślnością autora – papieża z powodu roli i zadań, jakie spełniają”. „Papieskie nauczanie zwyczajne – stwierdza ks. H. Bogacki [1962: 16] – przekazuje Kościołowi właściwy sens prawd zdefiniowanych uprzednio przez sobory i papieża, jest tych prawd nauczycielem i tłumaczem. Gdyby nie było nieomyślne w swej tradycji doktrynalnej, właściwe zrozumienie dogmatów łatwo mogłoby ulec wypaczeniu. Papież podają ich autentyczne wyjaśnienie i umożliwiają zachowanie w Kościele prawdziwej wiary. Zwy-

wiary i przekonań, wyjaśnianiu kwestii spornych i wskazywaniu właściwego kierunku rozwoju doktryny chrześcijańskiej [por. Bartel 1969: 9–17; Zięba VI–VII]. Encykliki zawsze zaliczane są do osobistych pism następców świętego Piotra, pomimo że najczęściej wstępne redakcje tych oficjalnych dokumentów kościelnych na polecenie papieża przygotowywane są przez zespoły ekspertów. W tej kwestii Jan Paweł II jest wyjątkiem. Jego encykliki są bardzo autorskie. Jak pisze ks. A. Boniecki [2003: 6], nie ma wątpliwości, że zasadniczy zrab każdej wychodzi bezpośrednio spod pióra polskiego papieża.

Encykliki należą zawsze do kerygmy Kościoła, ich autorem jest zawsze papież, najwyższy nauczyciel, następca Piotra, osoba najwyżej postawiona w Kościele i najściślej zjednoczona z Chrystusem jako Głową Kościoła, obdarzona asystencją Ducha Świętego i jego darami. Z tej racji stanowią najwyższą kategorię dokumentów kościelnych [Balter 1975: 440]. Jako urzędowe listy papieskie są skierowane zasadniczo do całego Kościoła. Pierwszymi odbiorcami encyklik są biskupi, będący nauczycielami wiary, drugimi wszyscy członkowie Mistycznego Ciała Chrystusa. Encykliki są listami, ale listami specyficznymi, najwyższy nauczyciel kieruje je do innych nauczycieli, aby nauczanie ich wszystkich wypełnić odpowiednią treścią. Pochodzą z najwyższej powagi doktrynalnej na Ziemi i znajdują się u samego źródła powszechnego nauczania i jedności wiary w Kościele, dlatego ich znaczenie jest niezmiernie doniosłe i jednocześnie pełne powagi [Kisiel 2002: 133].

Charakterystycznym wyznacznikiem pontyfikatu Jana Pawła II obok rozległej, bo obejmującej dosłownie cały świat, działalności apostolskiej i ewangelizacyjnej, jest jego nauczanie pasterskie. Znaczenie podejmowanych problemów, umiejętność odczytywania „znaków czasu”, dostrzegania największych problemów współczesnego świata oraz kreślenie dynamicznej wizji Kościoła skierowanej ku przeszłości czynią nauczanie Jana Pawła II niezwykłym i wyprzedzającym epokę – pisze abp K. Nycz [2009: 10].

Wśród licznych dokumentów apostolskich polskiego sternika Łodzi Piotrowej encykliki zajmują miejsce szczególne, stanowią bowiem prawdziwe kompendium nauki o wierze, nauki biblijnej, eklezjologicznej, moralnej i społecznej. Jan Paweł II, podobnie jak jego bezpośredni poprzednicy, chętnie korzystał z tej formy komunikacji ze światem. Jest to formuła względnie nowa, przypomina ks. A. Boniecki [2012: 6]. O ile pod koniec XVIII wieku Pius VI w ciągu 24 lat pontyfikatu ogłosił dwie encykliki, a jego następca Pius VII w ciągu 23 lat jedną, o tyle w połowie wieku XIX Pius IX ogłosił ich 38, następny papież Leon XIII – 75, Pius XII (przez dziewiętnaście lat pontyfikatu) czterdzieści. Jan XXIII ogłosił osiem encyklik, Paweł VI siedem, Jan Paweł II zaś napisał ich czternaście. Są wśród nich: **encykliki dogmatyczne** (*Redemptor hominis*, *Dives in misericordiae*, *Dominum*

czajne nauczanie papieskie jest najważniejszym czynnikiem, który wpływa na zgodę i jedność nauczania wszystkich biskupów. Przejawy nauczania papieskiego wytwarzają wspólne poglądy w całym episkopacie. Tego rodzaju jedność ma gwarancję nieomyślności”.

et Vivificantem, Redemptoris Mater), **encykliki społeczne** (*Laborem exercens, Sollicitudo rei socialis, Centesimus annus*), **encykliki antropologiczno-moralne** (*Veritatis splendor, Evangelium vitae, Fides et ratio*), **encykliki eklezjologiczne** (*Ut unum sint, Redemptoris missio, Slavorum Apostoli*) oraz encyklika **eucharystyczna** (*Ecclesia de Eucharystia*).

Z genologicznego punktu widzenia encyklika stanowi bardzo specyficzny i niejednorodny gatunek religijny. Uznaję, że jest to gatunek złożony. Inicjalne i finalne elementy tej papieskiej wypowiedzi noszą wyraźne cechy gatunkowe listu apostołskiego. W ich obręb wkomponowane są gatunki kultowe: modlitwa i błogosławieństwo. Część zasadnicza encyklik Jana Pawła II to kontaminacja naukowej rozprawy teologiczno-filozoficznej (jako gatunku dominującego), katechezy i kazania, w związku z czym postuluję, by encykliki określić genologicznie jako naukowo-kaznodziejską katechezę w formie listu [por. Ceglińska 2001: 197]. Styl gatunkowy encykliki to połączenie stylu naukowego (teologiczno-filozoficznego), stylu biblijnego, stylu dydaktyczno-katechetycznego, homiletycznego i stricte kultowego [por. Wierusz-Kowalski 1973: 9; Makuchowska 1998: 22–23].

Głównym celem niniejszego artykułu jest prezentacja i funkcjonalna analiza eksplicytnych formuł metatekstowych sygnalizujących przebieg argumentacji, występujących w encyklikach Jana Pawła II. Materiał do badań, których wyniki zostaną zaprezentowane poniżej, zaczerpnięty został z wszystkich tych czternastu dokumentów kościelnych polskiego papieża. Przedmiotem obserwacji i opisu stały się wyrażenia metatekstowe zarówno leksykalne, jak i składniowe.

Przyjmuję², że metatekst jest najbardziej podstawowym mechanizmem spójności logiczno-treściowej i pragmatycznej, jest tym elementem wypowiedzi, w którym najbardziej eksplicytnie wyrażona jest intencja nadawcy i jego zamiar komunikacyjny. Wyrażenia metatekstowe stanowią autorski komentarz do zawartości przedmiotowej wypowiedzi, do jej struktury, swoistą i specyficzną instrukcję efektywnego korzystania z tekstu. Im precyzyjniejszy i dokładniejszy ten komentarz, tym łatwiejszy jest odbiór złożonej intelektualnie treści. Operatory metatekstowe tworzą więc układ sterujący odbiorem tekstu, jego recepcją. Definiując zjawisko, należy powiedzieć, że metatekst to kategoria tekstowa silnie nacechowana pragmatycznie, to element naddany tekstu, funkcjonujący z woli nadawcy w jego drugiej linii, równoległej do linii tekstu przedmiotowego, informujący o sposobie organizacji tekstu lub będący swoistym, szeroko pojętym komentarzem do zawartości głównej wypowiedzi. Komentarz ten może przyjąć formę szczegółowej informacji o strukturze problemowej wypowiedzi lub może być interpretacją (oceną, wartościowaniem, charakterystyką prawdziwościową zawartości semantycznej tekstu głównego). Taki komentarz jest dla nadawcy

² Syntetyczny przegląd stanowisk badawczych dotyczących kategorii metatekstu zawarty został w artykule [Gajewska 2017].

sposobem oddziaływania na odbiorcę w celu osiągnięcia zamierzonego efektu komunikacyjnego [por. Gajewska 2004: 29–30].

Wspomniano wcześniej, że komponent główny encyklik Jana Pawła II nosi znamiona gatunkowe traktatu teologiczno-filozoficznego. Jak wykazują badania, w tych oficjalnych dokumentach kościelnych zdecydowanie dominują partie/struktury eksplikacyjno-argumentacyjne, typowe właśnie dla wypowiedzi naukowych. Są to więc teksty silnie zintelektualizowane, cechujące się wysokim stopniem spójności formalnej i logiczno-treściowej. Jest ona osiągana w znacznej mierze dzięki zabiegom metatekstotwórczym. Zrozumiałość, przejrzystość, dialogowość i komunikatywność tych oficjalnych dokumentów kościelnych jest efektem obecności w tkance tekstu licznych, zróżnicowanych formalnie i funkcjonalnie formuł metatekstowych. Komentują one i strukturyzują papieską wypowiedź, wydzielając i identyfikując jej znaczeniowo-kompozycyjne komponenty. Szczególna rola przypada w tym zakresie metatekstowym wykładnikom argumentacji, usytuowanym najczęściej w miejscach strategicznych tekstu. Sygnalizują one temat wypowiedzi argumentacyjnej, wprowadzają wyjaśnienia, egzemplifikację oraz tezy, stwierdzenia, wnioski i konkluzje.

W *Słowniku języka polskiego* pod redakcją M. Szymczaka *argument* definowany jest jako: 1. ‘wypowiedź potwierdzająca lub obalająca sąd o czymś, dowód, motyw, racja’; 2. w znaczeniu filozoficznym ‘zdanie uzasadniające tezę, sąd’; 3. w logice ‘wartość zmiennej niezależnej w funkcji logicznej’; 4. w matematyce: ‘wielkość zmienna niezależna funkcji matematycznej’ [Szymczak, red. 1988: 77]. *Argumentacja* natomiast to ‘dowodzenie za pomocą argumentów, uzasadnianie, motywowanie’, a czasownik *argumentować* znaczy ‘przytaczać argumenty, dowody, uzasadniać, motywować’ [Szymczak, red. 1988: 77–78].

Z argumentem mamy do czynienia wtedy, pisze K. Szymanek [2012: 37], gdy jako uzasadnienie poglądu T przedstawiane są jakieś zdania P_1, P_2, \dots, P_n . Zdania te nazywa się przesłankami, zaś zdanie T – konkluzją argumentu. Argumenty mogą być rozpatrywane w oderwaniu od jakiegokolwiek sytuacji komunikacyjnej, z reguły jednak tworzy się je i przedkłada po to, by zmienić przekonania jakiejś osoby lub grupy osób. Argument najczęściej prezentowany jest w ramach szerszej wypowiedzi, zwanej wypowiedzią argumentacyjną. Oprócz wskazania przesłanek i konkluzji wypowiedź taka zawiera następujące elementy (niekoniecznie wszystkie naraz i niekoniecznie we wskazanej kolejności):

- uwagi wstępne, określające na przykład temat i rodzaj zagadnienia;
- wyjaśnienia i różne dane mające wpływ na zrozumienie treści przesłanek;
- przypomnienie istotnych faktów, opis stanu rzeczy, historię problemu, wypowiedzi innych osób, do których zamierza nawiązać argumentujący;
- elementy eksponujące fakt argumentowania, na przykład spójniki *więc, zatem, bo, ponieważ*;
- prezentację argumentów wspierających poszczególne przesłanki (tzw. podargumentów);

- elementy perswazyjne mające wywrzeć wpływ na odbiorcę argumentu, na przykład pobudzenie zainteresowania tematem, podtrzymywanie uwagi, wywołanie pożądanych przez argumentującego emocji, doznań estetycznych, przychylnie nastawienie do argumentującego, niekiedy obniżenie krytycyzmu odbiorcy;
- ekspresję stanów wewnętrznych mówiącego i jego stosunku do przedmiotu argumentacji.

O rozpoznaniu wypowiedzi jako wypowiedzi argumentacyjnej decydują własności jej kontekstu, cechy jej struktury, dostrzegalny związek pomiędzy stwierdzeniami w niej zawartymi, wstępna wiedza o zamierzeniach argumentującego, a także użycie słów-wskaźników: spójników wynikowych i przyczynowych [Szymanek 2012: 37–38].

Warto w tym miejscu wspomnieć, że w tekście badanych encyklik znaleźć można eksplicytnie wyrażone informacje metatekstowe o argumentacyjnym charakterze prowadzonych rozważań:

Uznając Eucharystię za sakrament komunii kościelnej, znajdujemy argument, którego – dla jego wagi – nie można pominąć z powodu jego znaczenia: myślę o zaangażowaniu na rzecz ekumenizmu (EE, 43).

Przekonaliśmy się, że nie do przyjęcia jest twierdzenie, jakoby po klęsce socjalizmu realnego kapitalizm pozostał jedynym modelem organizacji gospodarczej (CA, 35).

Biorąc pod uwagę wyżej zamieszczone uwagi teoretyczne oraz uwzględniając wyniki badań materiału egzemplifikacyjnego, wśród metatekstowych wykładników argumentacji³ występujących w encyklikach Jana Pawła II wyróżnić należy:

1. Sygnalizatory tematu wypowiedzi argumentacyjnej⁴

Obszerną, wielostronicową część zasadniczą encyklik, metatekstowo oddzieloną od wprowadzenia i zakończenia, podobnie jak rozprawę naukową, cechuje wyrazista, eksplicytnie wyrażona segmentacja na rozdziały, podrozdziały i punkty, zwane również ustępami, ułatwiająca niewątpliwie odbiorcy orientację w strukturze problemowej i argumentacyjnej wypowiedzi. W obrębie wymienionych jednostek treściowo-komunikacyjnych, a ściśle rzecz biorąc, w ich miejscach strategicznych, głównie w zdaniu inicjalnym i w partiach finalnych, obecne są formuły metatekstowe sygnalizujące tematy wypowiedzi argumentacyjnej. Wpro-

³ Warto zaznaczyć, że nie zawsze w badanych tekstach poszczególne elementy wypowiedzi argumentacyjnej są sygnalizowane metatekstowo. Bywają one wprowadzane do tekstu bezpośrednio, bez specjalnych zabiegów tekstotwórczych.

⁴ Formuły metatekstowe wprowadzające temat wypowiedzi argumentacyjnej zostaną jedynie syntetycznie zasygnalizowane. Pełen ich rejestr i opis zawiera praca *Metatekstowe sygnalizatory tematu rozważań w encyklikach Jana Pawła II* [Gajewska 2017].

wadzone problemy to zagadnienia cząstkowe, określane także mianem lokalnych, pobocznych czy podtematów. Ich rozważenie/rozwiązanie służy potwierdzeniu tez głównych encykliki. Wśród nich w badanych tekstach wyróżnić należy:

1.1. Konstrukcje pierwszoosobowe

(Ta rzeczywistość) skłania mnie do prowadzenia refleksji nad... (SRS, 26)
 ...podejmuję zagadnienie... (FR, 96)
 Zamierzam (w ostatniej części tej encykliki) wskazać... (FR, 79)
 Nie zamierzam tu wskazywać..., ale raczej przypomnieć... (FR, 92)
 Niniejsze rozważania pragnę skoncentrować na... (LE, 2)
 (Dlatego) pragnę teraz dokonać krótkiego przeglądu... (SRS, 11)
 Przede wszystkim pragnę zwrócić uwagę na... (EE, 26)
 Obecnie pragnę zatem ukazać... (FR, 92)
 Pragnę / pragnąłbym szczególnie podkreślić... (SA, 12)
 Idąc za..., pragnę przypomnieć... Uczynię to w ogólnym zarysie (SA, 4)
 W tym miejscu pragniemy zwrócić szczególną uwagę na... (EV, 11)
 W dalszych rozważaniach pragniemy skoncentrować się przede wszystkim na... (RMt, 6)
 Przyjrzyjmy się więc najpierw... (FR, 35)

1.2. Konstrukcje modalne

Są to wypowiedzi wyrażające modalność deontyczną, zogniskowane w większości wokół czasownika *musieć* i predykatywów *trzeba*, *należy* oraz czasowników oznaczających mówienie i procesy mentalne.

W świetle... należy rozważyć... (SRS, 35)
 W niniejszym dokumencie duszpasterskim analiza zacieśniona wyłącznie do... byłaby niepełna.
 Trzeba zatem koniecznie wykryć... (SRS, 35)
 Trzeba pilnie odkryć... (EV, 71)
 W tym miejscu trzeba nawiązać do problemu... (SRS, 25)
 Trzeba w tym punkcie dodać, że... (SRS, 15)
 Wobec... należy przede wszystkim przypomnieć... (LE, 12)
 Należy – bodaj pokrótce – poruszyć temat... (RH, 17)
 Kolejnym zagadnieniem, jakie należy rozważyć, jest... (FR, 88)
 Na tle tych ogólnych rozważań należy teraz bliżej zbadać... (FR, 35)
 W tym celu trzeba przypomnieć... (EV, 71)
 Oprócz... należy tu przypomnieć (CA, 38)
 Trzeba tu zwrócić uwagę na jeszcze inny głębszy aspekt problemu... (EV, 19)
 Wreszcie wspomnieć można o... (RMs, 38)
 Pogłębiając obecnie refleksję... oraz nawiązując do... musimy dodać, że... (CA, 13)
 Musimy gruntownie wniknąć w..., jeżeli chcemy do końca wypowiedzieć prawdę o... (DM, 7)
 Musimy sięgnąć do..., aby... (DM, 4)
 Aby właściwie ująć..., trzeba nie tylko przyjrzeć się..., ale odkryć też... (EV, 18)

Jeśli chcemy zatem dotrzeć do..., musimy się uważnie zastanowić nad... (CA, 8)

Jeśli zamierzamy dokonać krytycznego rozeznania..., musimy zbadać... (VS, 35)

W tym kontekście absolutnie konieczne jest wyjaśnienie... (VS, 37)

1.3. Konstrukcje wartościujące

Jądro strukturalne zaprezentowanych poniżej formuł metatekstowych tworzą wartościujące predykaty *wypada*, *trudno*, *warto* i, podobnie jak w przypadku wcześniej omówionych operatorów, *verba dicendi* oraz *verba sentiendi*. Oprócz informacji o temacie dyskursu zawierają one także jego aksjologiczną ocenę. Podejmowany problem rozważań z punktu widzenia nadawcy i z określonych względów poznawczych i komunikatywnych jawi się jako szczególnie ważny i istotny.

Wypada na koniec, przynajmniej w zwięzłych słowach, wypowiedzieć się na temat... (LE, 23)

Wypada rozważyć... (RMt, 39)

Ostatnią część rozważań na temat... wypada poświęcić... (LE, 24)

Wypada na koniec... wypowiedzieć się na temat... (LE, 23)

Wypada teraz zwrócić uwagę na... (CA, 36)

Przedtem wypada dotknąć ogromnie doniosłego kręgu zagadnień (LE, 11)

Trudno nie podkreślić... (CA, 36)

Warto może teraz przyjrzeć się pokrótce... (FR, 30)

Warto je omówić choćby pokrótce, aby zwrócić uwagę na... (FR, 86)

Temat... zasługuje na osobne – choć z konieczności – niewyczerpujące omówienie... (FR, 70)

Przedstawiony tutaj pokrótce... domaga się naświetlenia z innej jeszcze strony (LE, 14)

...wymaga zatem wnikliwego rozeznania (FR, 23)

Nie będzie zatem zbyteczną rzeczą rozważyć i zgłębić na nowo w tym świetle tematy... (SRS, 42)

1.4. Konstrukcje imiesłowowe

Aktualny problem rozważań w badanych tekstach wprowadzany jest również za pomocą oznajmień imiesłowowych utworzonych, podobnie jak we wcześniejszych formułach, przez czasowniki mówienia i czasowniki oznaczające procesy intelektualne. Pozostają one w związku składniowym z przedstawionymi wyżej konstrukcjami modalnymi i wartościującymi. Do tego typu metaoperatorów należą:

Mówiąc o..., nie można zapomnieć... (RMs, 37)

Mówiąc o..., trzeba przypomnieć o/, że... (FR, 37)

Rozważając..., nie zapominamy, że... (RH, 9)

Rozważając..., należy zwrócić uwagę na... (LE, 18)

Pozostając nadal w perspektywie..., wypada dotknąć... (LE, 9)

Aby właściwie **ująć** opisaną tu sytuację, **trzeba nie tylko przyjrzeć się** samym zjawiskom niszczącym życie, które się na nią składają, **ale odkryć też różnorakie przyczyny**, które ją kształtują (EV, 18).

Na tle tych ogólnych rozważań **należy teraz bliżej zbadać** relację między prawdą objawioną a filozofią (FR, 35).

1.5. Pytania

O aktualnym temacie wypowiedzi argumentacyjnej w encyklikach Jana Pawła II mogą informować także pytania bezpośrednie lub zależne. Uzasadniając określoną tezę, nadawca stara się uprzedzić pytania, jakie mogą pojawić się u odbiorcy po zapoznaniu się z pewnymi faktami czy interpretacjami. Stawia więc te pytania i sam na nie odpowiada. Podstawowym celem zadawania pytań (także pozornych) w wypowiedzi argumentacyjnej, pisze K. Szymanek [2012: 267], jest uzyskanie materiału, z którego następnie czerpie się przesłanki konstruowanych przez siebie argumentów.

I właśnie na tej drodze odwiecznego wybrania człowieka do godności Syna Bożego przybrania wyrasta w dziejach krzyż Chrystusa, Jednorodzonego Syna, który jako „Bóg z Boga i światłość ze światłości” przyszedł dać ostateczne świadectwo przedziwnego *Przymierza Boga z ludzkością, Boga z człowiekiem*, z każdym człowiekiem... **O czym więc mówi do nas ów krzyż Chrystusa, ostatnie poniekąd słowo Jego mesjańskiego orędzia i posłannictwa?** (DiM, 7).

W analizowanych tekstach zaobserwować można także nagromadzenie pytań funkcjonujących jako sygnalizatory tematu, np.:

Jakie są jednak „konkretne możliwości człowieka”? I o jakim człowieku mowa? O człowieku opanowanym przez pożądanie czy o człowieku odkupionym przez Chrystusa? (VS, 103).

Do metatekstów wprowadzających problem rozważań sformułowany w postaci pytania zależnego zaliczyć należy następujące konstrukcje:

Tutaj właśnie powinniśmy postawić pytanie... (FR, 30)

Nasuwa się tu oczywiście pytanie... (FR, 95)

Musimy się teraz zapytać... (US, 77)

Jeśli zapytamy..., musimy odpowiedzieć, że... (CA, 13)

Jeśli zapytamy dalej, skąd bierze się ta błędna koncepcja natury osoby i „podmiotowości” społeczeństwa, musimy odpowiedzieć, że pierwszym jej źródłem jest ateizm (CA, 13).

2. Sygnalizatory przesłanek

2.1. Słowa-wskaźniki

Do identyfikacji przesłanek służą w encyklikach tak zwane słowa-wskaźniki [por. Szymanek 2012: 38], czyli elementy eksponujące fakt argumentowania. Są nimi najczęściej spójniki *bowiem*, *albowiem*, *ponieważ*, *dlatego że*. Nie są one eksplicitnym metatekstem, nie ulega jednak wątpliwości, że sygnalizując wpro-

wadzenie przesłanek, pełnią funkcję metatekstową. Ich prymarne systemowe znaczenie bowiem to wskazywanie na relacje przyczynowo-skutkowe.

Ponieważ jednak prawo naturalne wyraża godność ludzkiej osoby i kładzie podwaliny jej fundamentalnych praw i obowiązków, jego nakazy mają znaczenie uniwersalne, jest ono zatem wiążące dla wszystkich ludzi (VS, 51).

Jak wykazują badania, Jan Paweł II argumentując daną tezę, odwołuje się do autorytetów, podaje odpowiednie przykłady, a także stosuje procedury eksplikacyjno-objaśniające. W związku z tym zasadne staje się wydzielenie wśród analizowanych wyrażen formuł metatekstowych: wprowadzających argument/przesłanki z autorytetu, wprowadzających egzemplifikację oraz wprowadzających wyjaśnienie.

2.2. Formuły metatekstowe wprowadzające przesłanki/argument z autorytetu⁵

W trakcie formułowania, interpretacji i uzasadniania prawd wiary, a także prawd moralnych, społecznych i eklezjalnych oraz orzeczeń doktrynalnych (właśnych i innych papieży) Jan Paweł II powołuje się na autorytety, które można by określić mianem osobowych i instytucjonalnych autorytetów religijno-dogmatycznych. Są nimi:

- objawiony depozyt wiary zawarty w Piśmie Świętym i Tradycji apostoelskiej, jak stwierdza ks. A. Kubiś [1971: 275], „definitywnie zakończony w Chrystusie i ze śmiercią Apostołów”;
- dziedzictwo doktrynalne ojców, doktorów i świętych Kościoła;
- dorobek Urzędu Nauczycielskiego Kościoła (m.in. teksty soborowe czy oficjalne dokumenty papieskie).

Nauczanie i kościelne przepowiadanie, uzasadnianie i wyjaśnianie różnorodnych współczesnych problemów – *badanie znaków czasu* – (VS, 2) w świetle Biblii i Tradycji to jeden z postulatów sformułowanych przez Sobór Watykański II, którego Jan Paweł II był wielkim entuzjastą i propagatorem⁶. Wcielanie w życie

⁵ W argumencie z autorytetu, pisze K. Szymanek [2012: 66], pogląd uzasadnia się, powołując się na to, że podziela go jakaś wskazana osoba (autorytet osobowy) lub grupa osób czy instytucja (autorytet zbiorowy). Argument taki opiera się na schemacie: X twierdzi (uważa, głosi itp.), że p zatem: p

⁶ Jan Paweł II jako arcybiskup krakowski uczestniczył w obradach Soboru i brał udział w redagowaniu jego tekstów. Właściwie wszystko, czego uczył jako papież, stwierdza bp E. Ozorowski [2002: 100], inspirowane było Soborem. Karol Wojtyła był świadomy faktu, że realizacja uchwał soborowych dokonywała się powoli, a tematy podejmowane przez Sobór z trudem docierały do umysłów ludzkich. „Czasami rodzi się wrażenie – pisze dalej bp E. Ozorowski – iż w świecie współczesnym właśnie papież jest najbardziej wrażliwy na Sobór, podczas gdy inni zajmują wobec niego postawę obojętną lub wręcz wrogą”.

Kościół zasad soborowych stało się jednym z jego głównych zadań duszpasterskich. W encyklikach na wskroś „wiernych soborowemu natchnieniu” (SRS, 6) wielokrotnie o tym przypomina, wielokrotnie też bezpośrednio informuje, że w swoich rozważaniach i argumentacjach opiera się na owym wspomnianym wcześniej świętym depozycie wiary.

Encyklika ograniczy się do omówienia *niektórych podstawowych kwestii nauczania moralnego Kościoła*, czyniąc to w formie niezbędnego rozeznania problemów, stanowiących przedmiot kontrowersji między specjalistami w dziedzinie etyki i teologii moralnej. To właśnie jest szczególnym przedmiotem niniejszej Encykliki, która na tle omawianych problemów **zamierza ukazać racje nauczania moralnego opartego na Piśmie Świętym i na żywej Tradycji apostoelskiej**, ujawniając zarazem przesłanki i konsekwencje krytyki wymierzonej przeciw temu nauczaniu (VS, 5).

Jeśli niektórzy teologowie twierdzą, że miłosierdzie jest największym wśród przymiotów i doskonałości samego Boga, to **Biblia, Tradycja** i całe życie z wiary Ludu Bożego, **dostarcza z pewnością swoistego pokrycia dla tego twierdzenia** (DiM, 13).

Życie zawsze jest dobrem. Człowiek jest powołany, aby zrozumieć głęboką motywację tego intuicyjnego przeświadczenia, które jest też faktem poznawalnym doświadczalnie. *Dlaczego życie jest dobrem? To pytanie pojawia się w całej Biblii i już na jej pierwszych stronicach znajduje trafną i zdumiewającą odpowiedź* (EV, 34).

Analizowane w niniejszym punkcie formuły metatekstowe wprowadzające argument z autorytetu są w encyklikach bardzo liczne i zróżnicowane formalnie. Najczęściej przyjmują one postać konstrukcji zdaniowych i wypowiedzi pararenetycznych skoncentrowanych wokół czasowników mówienia i czasowników mentalnych. Warto zaznaczyć, że są one polifunkcyjne, funkcjonują także jako wykładniki relacji intertekstualnych. Spójrzmy na przykłady:

Objawienie Nowego Testamentu potwierdza... (EV, 45)

Stwierdza to Księga Rodzaju (EV, 34)

Jezus Chrystus mówi o... (LE 26: 150)

Na to... zwraca uwagę Jezus, gdy napomina (VS, 63)

Zbawiciel jasno wyraził, że... (EE, 12)

Ewangelia Janowa... dostrzega... (US, 5)

Pisze o tym z niezwykłą mocą św. Jan (VS, 14)

Zarówno Stary, jak i Nowy Testament stwierdzają wyraźnie, że... (VS, 14)

czego dowodzi wnikliwa i do dziś aktualna analiza św. Tomasza (VS, 78)

Św. Efreem pisze... (EE, 17)

Św. Augustyn tak poucza... (US, 94)

Św. Paweł zapewnia nas, że... (EV, 25)

Cyryl Aleksandryjski podkreślał... (EE, 14)

Tak uczył Ojcowie Kościoła, a zwłaszcza św. Ireneusz... (RMt, 19)

Sobór Watykański II pisze... (VS, 54)

Naucza nas o tym Sobór Watykański II... (EE, 13)

Sobór mówi, że... (US, 10)

jak nam przypomina Sobór Watykański II... (VS, 114)

Konstytucja *Lumen gentium* podkreśla, że... (US, 11)

Kościół katolicki stwierdza, że... (US, 11)

Pius XII stwierdził, że... (EV, 65)

Atenagoras, jeden z greckich pisarzy kościelnych, przypomina, że... (EV, 6)

Tertulian, pisarz łaciński stwierdza... (EV, 61)

jak ukazuje wyraźnie *Deklaracja* opublikowana przez Kongregację Nauki Wiary (EV, 61)

jak poświadczają liczne teksty biblijne (EV, 61)

jak wyjaśnia *List do Efezjan*... (US, 5)

Dwa przykazania, na których „opiera się całe Prawo i Prorocy” (*Mt 22,40*), są głęboko ze sobą związane i wzajemnie się przenikają. O ich nierozzerwalnej jedności **Jezus świadczy słowem i życiem**: zwieńczeniem Jego misji jest Krzyż odkupienia (por. *J 3, 14–15*), znak Jego niepodzielnej miłości do Boga i ludzkości (por. *J 13,1*). **Zarówno Stary, jak i Nowy Testament stwierdzają wyraźnie, że bez miłości bliźniego**, przejawiającej się konkretnie w przestrzeganiu przykazań, *nie jest możliwa prawdziwa miłość Boga. Pisze o tym z niezwykłą mocą św. Jan*:... (VS, 14).

2.3. Formuły metatekstowe wprowadzające definicje

We wstępnej części niniejszego artykułu stwierdzono, że zasadniczy komponent encyklik Jana Pawła II nosi znamiona gatunkowe naukowej rozprawy teologiczno-filozoficznej. Jest więc rzeczą oczywistą i zrozumiałą, że znaczną część tych oficjalnych dokumentów kościelnych tworzą segmenty eksplikacyjno-definicyjne, w których objaśnieniu podlegają różnorodne terminy, prawdy wiary czy też określone pojęcia doktrynalne, teologiczne, socjologiczne i moralne. Umiejętnie sformułowane definicje, zwłaszcza definicje perswazyjne i retoryczne, mają swoje znaczenie w procesie argumentacji, wspierają bowiem tezy lub dostarczają im przesłanek.

Metatekstowymi wyróżnikami definicji w badanych tekstach są następujące wyrażenia:

...to...

...jest.../... jest to...

...czyli...

...polega na.../...polega na tym, że...

...znaczy... / znaczy to, że... / to znaczy...

...oznacza... /...oznacza, że.../ oznacza to, że...

mam na myśli...

mówiąc o..., mam na myśli...

przez... należy rozumieć...

chodzi o.../ chodzi tu o...

mowa tu o...

jeśli mowa o... , to chodzi tu o...

...jest... w tym znaczeniu, że...

...rozumiany jako...

...pojmowany jako...

W tym sensie słusznie można mówić o walce z ustrojem gospodarczym **rozumianym jako** system zabezpieczający absolutną dominację kapitału oraz własności narzędzi produkcji i ziemi nad podmiotowością i wolnością pracy człowieka (CA, 35).

Definicje występujące w badanych tekstach przyjmują różne rozmiary, od wyrażen jednowyrazowych po wielozdaniowe wypowiedzi. Wśród nich wyróżnić należy definicje stricte naukowe, katechetyczne oraz perswazyjne, w których wykorzystywane jest słownictwo emocjonalno-wartościujące oraz różnorodne środki stylistyczne, najczęściej metafory, powtórzenia i paralelizmy. Fakt ten niewątpliwie dowodzi tezy o obecności w encyklikach elementów katechetycznych i elementów retoryki kaznodziejskiej. W tekstach kaznodziejskich, stwierdza B. Matuszczyk [2000: 320], występują dwa typy definicji perswazyjnych. Są to definicje zmierzające do zmiany zakresu definiendum oraz definicje, których celem jest zmiana ładunku emocjonalnego definiendum.

Spójrzmy na przykłady różnych definicji:

– definicja stricte naukowa:

Tej roli mądrościowej nie mogłaby ponadto odgrywać filozofia, która sama nie byłaby autentyczną i prawdziwą wiedzą, **to znaczy** taką, która interesuje się nie tylko szczegółowymi i relatywnymi aspektami rzeczywistości – funkcjonalnymi, formalnymi lub praktycznymi – ale także jej prawdą całkowitą i ostateczną, **to znaczy** samym bytem przedmiotu poznania (FR, 82);

– definicja katechetyczna:

Należy tu zwłaszcza wymienić Sakramenty, które **są** skutecznymi znakami obecności i zbawczego działania Chrystusa Pana w chrześcijańskim życiu: dają ludziom udział w Boskim życiu, zapewniając im potrzebną duchową energię, aby mogli urzeczywistnić pełny i prawdziwy sens życia, cierpienia i śmierci (EV, 84);

– definicja perswazyjna wykorzystująca metaforę światła:

Zaiste, Eucharystia **jest** bramą nieba, która otwiera się na ziemi. **Jest** promieniem chwały niebieskiego Jeruzalem, który przenika cienie naszej historii i rzuca światło na drogi naszego życia (EE, 19);

– definicja perswazyjna z anadiplozą⁷:

Wierzyć w Chrystusa **znaczy** pragnąć jedności, pragnąć jedności **znaczy** pragnąć Kościoła, pragnąć Kościoła **znaczy** pragnąć komunii łaski, która odpowiada zamysłowi Boga, powziętemu przed wszystkimi wiekami. Taki właśnie jest sens modlitwy Chrystusa: „ut unum sint” (US, 9);

– definicja perswazyjna z powtórzeniem formuły metatekstowej:

Trzeba przede wszystkim głosić *najistotniejszą treść* tej Ewangelii [Ewangelii życia – przyp. U.G.]. **Jest** ona zwiastowaniem Boga żywego i bliskiego, który wzywa nas do głębokiego zjednoczenia z sobą i otwiera nas na niezawodną nadzieję życia wiecznego; **jest** potwierdzeniem nierozzerwalnej więzi, jaka łączy osobę, jej życie i jej cielesność; **jest** ukazywaniem życia ludzkiego jako życia

⁷ Anadiploza to dwukrotne powtarzanie tego samego słowa na początku lub w środku wypowiedzi. Powstaje również poprzez rozpoczęcie nowego zdania lub członu wypowiedzi słowem lub zwrotem kończące poprzednie zdanie lub człon [Szymanek 2012: 26].

„w relacji”, jako daru Boga, owocu i znaku Jego miłości; **jest** proklamacją niezwyklej więzi Jezusa z każdym człowiekiem, która pozwala rozpoznać w każdej ludzkiej twarzy oblicze Chrystusa; **jest** ukazywaniem, że „bezinteresowny dar z siebie” to zadanie i miejsce pełnej realizacji własnej wolności (EV, 81).

Warto w tym miejscu dodać, że w zebranych materiale dostrzec można definicje (nie tylko perswazyjne) z dwu-, trzy-, cztero-, a nawet pięciokrotnym powtórzeniem elementu metatekstowego.

2.4. Formuły metatekstowe wprowadzające komentarz i wyjaśnienie

Ważną rolę w argumentacji prowadzonej w encyklikach zajmuje komentarz do tekstów biblijnych, tekstów soborowych oraz tekstów stworzonych przez Urząd Nauczycielski Kościoła. Różnorodnych przykładów konstrukcji metatekstowych wprowadzających tego rodzaju wyjaśnienia w encyklikach Jana Pawła II można znaleźć bardzo wiele. Trudno je schematycznie zaprezentować. Widać w nich wyraźnie duszę i twórczy zmysł papieża-polonisty. Rozmiary niniejszego opracowania nie pozwalają na przedstawienie wszystkich możliwych przykładów. Oto wybrane egzemplifikacje:

Te słowa wskazują na.../ mówią, że... /zapowiadają / odsłaniają / świadczą o (DiM, 4–5), wyrażają (RMt, 37), mają doniosłą wymowę (RMt, 12)

W tych... słowach zostało w pełni ukazane... (RMt, 45) / Zawiera się w tych słowach... (DV, 55)

Słowa... pozwalają nam poznać i żywo odczuć... (DV, 55)

Tekst biblijny nie wyjaśnia, dlaczego... bardzo jasno wskazuje jednak, że... (EV, 8)

Zarówno Stary, jak i Nowy Testament stwierdzają wyraźnie, że... (VS, 14)

Poprzez ten obraz Objawienie poucza nas, że... (VS, 35)

Stary Testament uczy, że... (DiM, 4)

Właściwością tekstu Janowego jest to, że... (DV, 9)

Cechą wyróżniającą tekst biblijny jest przeświadczenie, że... (FR, 16)

W tym kierunku prowadzi nas Księga Przysłów... (FR, 17)

Jeszcze jeden kamyk do tej mozaiki dodaje Psalmista, gdy w modlitwie wypowiada słowa... (FR, 17)

Już u progu Nowego Testamentu odzywa się w Ewangelii św. Łukasza swoisty dwugłos o Bożym Miłosierdziu... (DiM, 5)

To pierwsze zabójstwo jest opisane w sposób niezwykle wymowny na kartach Księgi Rodzaju... Przeczytajmy jeszcze raz tę biblijną opowieść, która mimo swej archaiczności i niezwyklej prostoty zawiera w sobie wyjątkowo bogatą naukę (EV, 7)

Ten precyzyjny rysunek stanu duszy marnotrawnego syna pozwala nam z podobną precyzją zrozumieć, na czym polega miłosierdzie Boże (DiM, 6)

Oto odsłania się w zapisie *Janowej Ewangelii* jakby najgłębsza „logika” zbawiennych tajemnic odwiecznych zamierzeń Boga... (DV, 11)

Już w Piśmie Świętym znajdujemy zaskakująco trafne intuicje, które ukazują, jak głęboka jest więź między poznaniem wiary a poznaniem rozumowym. Potwierdzają to przede wszystkim *Księgi mądrościowe*. Wolna od uprzedzeń lektura tych słów Pisma uświadamia nam bardzo wyraźnie, że... (FR, 16).

2.5. Formuły metatekstowe wprowadzające przykłady

Źródłem przesłanek koniecznych i niezbędnych w procesie argumentacji są także odpowiednio dobrane przykłady. W badanych tekstach wprowadzają je następujące konstrukcje:

na przykład...

Znamiennym przykładem jest... (FR, 62)

Jako przykład można tu podać... (FR, 67)

Zamierzam wskazać... jako znamienne przykłady... (FR, 74)

Liczne są w tej materii świadectwa Nowego Testamentu... (EV, 47)

Już w Starym Testamencie znajdujemy wymowny przykład... (EV, 73)

Wystarczy przytoczyć jako przykład... (US, 6)

Ileż przykładów można by przytoczyć, aby to zobrazować! (FR, 32)

Wystarczy tu przypomnieć – tytułem przykładu – , że... (FR, 52)

Widać to najlepiej na przykładzie... (DiM, 5)

Życie cielesne w swojej ziemskiej kondycji bez wątpienia nie jest dla wierzącego wartością absolutną, tak że może on zostać wezwany, aby je porzucić dla wyższego dobra; [...] Liczne są w tej materii świadectwa Nowego Testamentu (EV, 47).

3. Sygnalizatory tez, stwierdzeń, wniosków i konkluzji

Z punktu widzenia celów niniejszego artykułu terminologiczne rozróżnienia pomiędzy wymienionymi wyżej elementami wypowiedzi argumentacyjnej nie są istotne. Lingwistycznie zaś bardzo interesujące i ze względów komunikacyjnych niezmiernie ważne są procedury tekstowe służące zasygnalizowaniu i wyodrębnieniu tych integralnych komponentów argumentacji. I tak do analizowanych wyrażen należą:

– metatekstemy leksykalne:

dlatego... / i dlatego... / i właśnie dlatego ... / to dlatego...

zatem...

więc... / tak więc...

tak tedy...

– metatekstemy składniowe:

jest oczywiste, że...

jest prawdą, że... / to prawda, że... / pozostaje prawdą, że...

prawdą zasadniczą, nie tylko doktrynalną, ale równocześnie doktrynalną jest, że...

jest zrozumiałe, że...

jest rzeczą jasną, że...

nie ulega wątpliwości, że...

jak widzimy... / widzimy zatem, że...

jak widać... / jak z tego widać... / widać jasno, że...

wynika stąd, że... / wynika z tego, że... / wynika z nich jasno, że... / jak wynika z tych rozważań...
 z tych rozważań wylania się pierwszy wniosek:...
 płynie stąd logiczny wniosek, że...
 z tego, co dotąd powiedziałem, wynika, że...
 co każe nam wyciągnąć logiczny wniosek, że...
 stąd też wypływa wielka prawda...
 fakt ten dowodzi, że...
 jest to dowodem na to, że...
 to wszystko ukazuje, że...
 to rozumowanie ukazuje, że...
 jestem przekonany, że...
 pragnę stwierdzić, że...
 pragnę stanowczo potwierdzić, że...
 pragnę wyrazić głębokie przekonanie, że...
 możemy odkryć, że...
 reasumując, możemy powiedzieć, że...
 wszystko to można podsumować, raz jeszcze stwierdzając, że...
 nie można zaprzeczyć, że...
 należy zauważyć, że...
 trzeba stwierdzić, że...
 trzeba przyznać, że...
 trzeba zauważyć, że...
 trzeba uznać, że...
 nie należy zapominać, że...
 trudno nie zauważyć, że...
 trudno przyjąć tezę, że...
 nie sposób nie zauważyć, że...
 w świetle tych rozważań łatwo jest zrozumieć, że / dlaczego...
 można stwierdzić, że...
 wolno nam zatem powiedzieć, że...
 można powiedzieć, że...
 można z całą pewnością stwierdzić, że...

Wśród przedstawionych wyżej metatekstów wyróżnić można: konstrukcje pierwszoosobowe, konstrukcje zawierające eksplicytną informację o wnioskowaniu, konstrukcje modalne (deontyczne i epistemiczne) oraz konstrukcje wartościujące.

Pragnę stanowczo potwierdzić, że studium filozofii jest podstawowym i nieodzownym elementem w strukturze studiów teologicznych i w formacji kandydatów do kapłaństwa. Nieprzypadkowo program studiów teologicznych (*curriculum*) przewiduje, że ma je poprzedzać pewien okres przeznaczony w głównej mierze na studium filozofii (FR, 62).

Właśnie dlatego **pragnę wyrazić tutaj głębokie przekonanie** – opierając się na tym, czego nauczali konsekwentnie papieże ostatnich pokoleń i co potwierdził także Sobór Watykański II – że człowiek jest w stanie wypracować sobie jednolitą i organiczną koncepcję poznania (FR, 85).

Wszystko to wskazuje dowodnie, jak doniosłe znaczenie w realizacji pełnego poszanowania uprawnień człowieka pracy, które stanowią kluczowy element całego społecznego ładu moralnego, posiada ów – jak powiedziano wyżej – „pośredni pracodawca” (LE, 17).

Kończąc niniejsze rozważania, trzeba stwierdzić, że w encyklikach Jana Pawła II odnaleźć można liczne metatekstemy oświetlające przebieg argumentacji. Są nimi: sygnalizatory tematu, sygnalizatory przesłanek (wprowadzające argument z autorytetu, wprowadzające definicje, wprowadzające komentarz i wyjaśnienie, wprowadzające egzemplifikację) oraz sygnalizatory tez, twierdzeń, wniosków i konkluzji.

Wymienione konstrukcje pełnią ważną rolę w procesie komunikacji, identyfikują bowiem i wyodrębniają momenty szczególnie ważne w skomplikowanym procesie uzasadniania. Podkreślając miejsca strategiczne dyskursu, służą uruchomieniu odpowiednich procesów percepcyjnych u odbiorcy, dzięki czemu cały tekst może być szybko integrowany i odpowiednio przez niego interpretowany. Mówiąc inaczej, metatekstemy takie aktywizują uwagę czytelnika i odpowiednio nią kierują, ułatwiają mu poruszanie się w przestrzeni tekstowej, odkrywają i unaoczniają logiczno-treściową organizację tekstu. Dzięki ich obecności tekst staje się bardziej czytelny, łatwiejszy w odbiorze i interpretacji.

Wykaz encyklik i ich skrótów

Centessimus annus – CA
Dives in misericordia – DM
Dominum et Vivificantem – DV
Ecclesia de Eucharystia – EE
Evangelium vitae – EV
Fides et ratio – FR
Laborem exercens – LE
Redemptor hominis – RH
Redemptoris Mater – RMt
Redemptoris missio – RMs
Slavorum apostoli – SA
Sollicitudo rei socialis – SRS
Ut unum sint – US
Veritatis splendor – VS

Bibliografia

Bartel L., 1969, *Co to jest encyklika?*, „Nasza Rodzina” 2.
Bartel L., 1975, *Nieomyślność encyklik papieskich. Studium teologiczno-historyczne*, Warszawa.
Bogacki H., 1962, *Posłuszeństwo należne papieskiemu nauczaniu zwyczajnemu*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne KUL”, t. IX, z. 2, Lublin.

- Boniecki A., 2003, *Wprowadzenie* [do:] A. Boniecki, K. Kolenda-Zaleska, *Zrozumieć papieża. Rozmowy o encyklikach*, Kraków.
- Boniecki A., 2012, *Przedmowa do II wydania: Zrozumieć papieża. Rozmowy o Janie Pawle II*, Kraków.
- Ceglińska A., 2000, *Piękno papieskiego słowa. O stylu encyklik Jana Pawła II*, Łódź.
- Ceglińska A., 2001, *Ślady poetyckich rozwiązań w dokumentach papieskich* [w:] *Idee chrześcijańskie w życiu Europejczyka. Język. Piśmiennictwo. Sztuki plastyczne. Obyczaje*, cz.1, red. A. Ceglińska, Z. Staszewska, Łódź.
- Gajewska U., 2004, *Metatekstemy w języku nauk ścisłych*, Rzeszów.
- Gajewska U., 2017, *Metatekstowe sygnalizatory tematu rozważań w encyklikach Jana Pawła II*, „Słowo. Studia językoznawcze” 8, red. K. Ożóg, Rzeszów.
- Kisiel R., 2002, *Wokół encyklik Jana Pawła II*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne”, nr 1.
- Kubiś A., 1971, *Urząd Nauczycielski Papieża w świetle I i II Soboru Watykańskiego*, „Analecta Cracoviensia”, „Annalecta Cracoviensia” 3.
- Makuchowska M., 1998, *Modlitwa jako gatunek języka religijnego*, Opole.
- Matuszczyk B., 2000, *O definicjach projektujących w perswazji kaznodziejskiej* [w:] *Regulacyjna funkcja tekstów*, red. K. Michalewski, Łódź.
- Nycz K., 2009, *Wstęp do: Jan Paweł II teolog. Komentarze do encyklik*, red. G. Borgonovo, A. Cattaneo, Warszawa, s. 9–11.
- Ozorowski E., 2002, *Wprowadzenie do Konstytucji Dogmatycznej o Kościele* [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań.
- Szymanek K., 2012, *Sztuka argumentacji*, Kraków.
- Szymczak M. (red.), 1988, *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa.
- Wierusz-Kowalski J., 1973, *Język a kult. Funkcja i struktura języka sakralnego*, Warszawa.
- Zięba M. OP, *Wprowadzenie* [do:] *Encykliki Jana Pawła II*, t. 1, Kraków.

METATEXTUAL FORMULAS EMPHASIZING THE COURSE OF ARGUMENTATION IN THE ENCYCLICALS OF JOHN PAUL II

Summary

The main purpose of this article is the description and the functional analysis of metatextual formulas signaling the course of argumentation in the encyclicals of John Paul II.

Among the studied constructions should be highlighted: indicators of the subject, indicators of the premises (introducing an argument from authority, introducing definitions, introducing commentary and explanation) and signaling devices of arguments and statements, proposals and conclusions.

The aforementioned metatextual formulas play an important role in the communication process. They identify and specify moments that are particularly important in the complicated justification process. Emphasizing the strategic places of discourse, they serve to start the appropriate perceptual processes in the recipient, thanks to which the text can be quickly integrated and interpreted accordingly.

Key words: encyclical, metatext, argumentation